Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

CARTIER POPULAR

Ayn RAND

Izvorul

Roman

Volumul I

Traducere din engleză de Radu Săndulescu

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

Cuprins

Introducere la cea de-a douăzeci și cincea ediție aniversară 5

PARTEA ÎNTÂI. Peter Keating 17

PARTEA A DOUA. Ellsworth M. Toohey 289

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

Lui Frank O'Connor

Introducere la cea de-a douăzeci și cincea ediție aniversară

Multă lume m-a întrebat ce sentimente am în legătură cu faptul că *Izvorul* a fost publicat vreme de douăzeci și cinci de ani. Nu pot spune că simt ceva în mod deosebit, decât un fel de liniștită satisfacție. În această privință, atitudinea pe care o am față de scriitura mea este cel mai bine exprimată printr-o afirmație a lui Victor Hugo: „Dacă scriitorul ar scrie doar pentru epoca lui, ar trebui să-mi rup tocul și să-l azvârl".

Anumiți scriitori, printre care mă număr și eu, nu trăiesc, gândesc sau scriu în aria de cuprindere a momentului. Romanele, în sensul propriu al cuvântului, nu sunt scrise spre a dispărea într-o lună sau într-un an. Faptul că, în majoritatea lor, sunt scrise și publicate ca și cum ar fi reviste, spre a dispărea la fel de rapid, constituie unul dintre cele mai jalnice aspecte ale literaturii de azi și una dintre cele mai clare acuzații ale filosofiei sale dominant estetice: un naturalism îndreptat către concret, jurnalistic care a ajuns în propria fundătură în inarticulatul sunet al panicii.

Prerogativa unei școli literare practic inexistente azi – romantismul – este longevitatea predominantă, deși nu exclusivă. Aici nu este locul pentru o disertație despre natura ficțiunii romantice, așa că voi afirma – spre consemnare și în beneficiul acelor studenți cărora nu li s-a permis să descopere acest lucru – doar că romantismul reprezintă școala conceptuală de artă. Ea se ocupă nu cu haoticele fleacuri ale zilei, ci cu problemele și valorile

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

nemuritoare, fundamentale, universale ale existenței umane. Ea nu înregistrează pe bandă și nu fotografiază; ea creează și proiectează. Ea se preocupă – în cuvintele lui Aristotel – nu de lucruri așa cum sunt, ci de lucruri așa cum ar putea și ar trebui să fie.

Și, spre beneficiul celor care consideră de crucială importanță relevanța pentru propria epocă, voi adăuga, cu privire la epoca noastră, că nu a existat vreo perioadă în care să fi avut o nevoie atât de disperată de o proiecție a lucrurilor așa cum ar trebui să fie ele.

N-am vrut să spun că am știut, atunci când l-am scris, că *Izvorul* va continua să fie reeditat vreme de douăzeci și cinci de ani. Nu m-am gândit la nicio perioadă de timp. Am știut doar că era o carte care ar trebui să trăiască. Așa s-a întâmplat.

Dar am știut acest lucru cu peste douăzeci și cinci de ani în urmă – l-am știut în timp ce *Izvorul* era respins de doisprezece editori, unii dintre ei declarând că e „prea intelectuală", „prea controversată" și că nu se va vinde pentru că nu există public pentru ea – aceasta a fost partea dificilă a istoriei sale, greu de suportat pentru mine. Pomenesc aici de ea pentru oricare alt scriitor de genul meu care ar putea să se confrunte cu aceeași luptă – ca un memento al faptului că acest lucru poate fi făcut.

Ar fi imposibil să discut *Izvorul* sau oricare parte a istoriei sale fără să pomenesc de omul care mi-a dat posibilitatea de a-l scrie: soțul meu, Frank O'Connor.

Într-o piesă de teatru pe care am scris-o când aveam în jur de treizeci de ani, *Ideal*, eroina, un star al filmului, vorbește în numele meu atunci când rostește: „Vreau să văd reală, vie și în ceasurile zilelor vieții mele, acea glorie pe care o creez ca pe o iluzie. O vreau reală. Vreau să știu că există cineva, undeva, care o vrea și el. Altminteri, ce rost mai are s-o vezi, să trudești și să arzi pentru o viziune imposibilă? Și un spirit are nevoie de combustibil, că poate rămâne fără el".

Combustibilul era Frank. El mi-a oferit, în ceasurile zilelor vieții mele, realitatea acelui sens al vieții, care a creat *Izvorul* –

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

și m-a ajutat s-o păstrez de-a lungul multor ani, când în jurul nostru nu era decât un deșert cenușiu de oameni și evenimente care nu evocau decât dispreț și repulsie. Esența legăturii dintre noi o constituie faptul că niciunul nu a vrut sau a fost tentat vreodată să se mulțumească cu altceva în afara lumii prezentate în *Izvorul*. Nu vom face niciodată asta.

Dacă în mine există vreo notă caracteristică din scriitorul naturalist care consemnează dialogul din „viața reală" spre a-l folosi într-un roman, ea a fost exersată doar cu privire la Frank. De exemplu, una dintre cele mai eficiente replici din *Izvorul* apare la sfârșitul Părții a doua, atunci când, ca răspuns la întrebarea lui Toohey: „De ce nu mi-ai spus ceea ce gândești despre mine?", Roark spune: „Dar nu mă gândesc la dumneavoastră". Replica aceasta a fost răspunsul lui Frank pentru un alt tip de persoană, într-un context oarecum similar. „Azvârli mărgăritare fără a primi nici măcar un cotlet de porc în schimb" a fost ceea ce mi-a spus Frank în legătură cu poziția mea profesională. I-am conferit această replică lui Dominique la procesul lui Roark.

Nu am simțit descurajare foarte des, iar atunci când s-a întâmplat, nu a durat mai mult de o noapte. Dar a existat o seară, în timp ce scriam la *Izvorul*, când am simțit o indignare atât de profundă față de starea „lucrurilor așa cum sunt", încât părea că nu voi mai redobândi vreodată energia de a merge un pas mai înainte către „lucrurile așa cum ar trebui să fie". Frank mi-a ținut un discurs de ore întregi în seara aceea. M-a convins de motivul pentru care nu trebuie să renunțăm la lume în favoarea celor pe care îi disprețuim. Atunci când a terminat, descurajarea mea dispăruse; ea nu a mai revenit niciodată într-o formă atât de intensă.

Mă împotrivisem practicii de a dedica cărțile; susținusem că o carte este adresată oricărui cititor care se dovedește a o merita. Dar, în noaptea aceea, i-am spus lui Frank că îi voi dedica lui *Izvorul* , pentru că el îl salvase. Iar unul dintre cele mai fericite

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

momente ale mele, din câte îmi pot aminti, cam după vreo doi ani, mi-a fost oferit de privirea lui atunci când a venit acasă, într-o zi, și a văzut corectura cărții, având în frunte pagina care afirma cu caractere reci, clare, obiective: „Lui Frank O'Connor".

Am fost întrebată dacă m-am schimbat în ultimii douăzeci și cinci de ani. Nu – sunt aceeași, doar că puțin mai mult. S-au schimbat ideile mele? Nu, convingerile mele fundamentale, părerea mea despre lume și despre om, nu s-au schimbat niciodată, din trecutul pe care mi-l pot aminti, dar a sporit gradul meu de cunoaștere a aplicațiilor lor, ca arie și ca precizie. Cum evaluez în momentul actual *Izvorul*? Sunt la fel de mândră ca și în ziua în care l-am terminat de scris.

Izvorul a fost scris cu scopul de a-mi prezenta filosofia? Aici, voi cita din „The Goal of My Writing"[1], un discurs pe care l-am ținut la Lewis and Clark College, pe 1 octombrie 1963: „Acesta este motivul și scopul scriiturii mele: proiecția unui om ideal. Portretizarea unui ideal moral, ca țel literar fundamental al meu, ca scop în sine – pentru care orice valoare didactică, intelectuală sau filosofică conținută într-un roman constituie doar niște mijloace".

Să subliniez acest lucru: scopul meu nu este acela de a îi ilumina filosofic pe cititorii mei... Scopul meu, cauza primă și motivul care mă pune în mișcare este portretizarea lui Howard Roark [sau a eroilor din *Atlas Shrugged*[2]] ca scop în sine...

Scriu – și citesc – de dragul povestirii... Testul meu de bază pentru orice povestire este: „Mi-aș dori oare să cunosc aceste personaje și să urmăresc aceste întâmplări în viața reală? Este oare această povestire o experiență care merită să fie trăită de dragul ei? Constituie oare plăcerea de a contempla aceste personaje un scop în sine?

---

1 „Scopul scriiturii mele" (*n. tr.*).

2 Tradus în românește, sub titlul *Revolta lui Atlas*, la Editura Cartier (*n. tr.*).

Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

Pentru că scopul meu îl reprezintă prezentarea unui om ideal, a trebuit să definesc și să prezint condițiile pe care le solicită existența sa. Având în vedere că firea omului reprezintă produsul premiselor sale, a trebuit să definesc și să prezint tipurile de premise și de valori care creează firea unui om ideal și îi motivează acțiunile; ceea ce înseamnă că a trebuit să definesc și să prezint un cod rațional de etică. Pentru că omul acționează printre și are de-a face cu alți oameni, a trebuit să prezint tipul de sistem social care face posibilă existența și funcționarea omului ideal – un sistem liber, productiv, rațional care solicită și răsplătește tot ceea ce are mai bun fiecare om și care este, în mod limpede, capitalismul de tip *laissez-faire*.

Dar nici politica, nici morala și nici filosofia mea nu constituie un scop în sine, nici în viață, nici în literatură. Doar Omul constituie un scop în sine.

Există oare schimbări substanțiale pe care aș vrea să le aduc *Izvorului*? Nu – și, prin urmare, am lăsat textul neatins. Vreau să se impună așa cum a fost scris. Dar există o eroare minoră și o propoziție care poate fi înțeleasă greșit pe care aș vrea să le clarific, așa încât le voi pomeni aici.

Eroarea este semantică: folosirea cuvântului „egocentric" în discursul de la tribunal al lui Roark, în timp ce cuvântul ar fi trebuit să fie „egoist". Eroarea a fost generată de faptul că m-am bazat pe un dicționar care dădea acestor două cuvinte definiții care induc în eroare, astfel încât „egocentric" părea mai aproape de sensul pe care îl doream eu (Webster Daily Use Dictionary, 1933). (Totuși, filosofii moderni sunt mai vinovați decât lexicografii cu privire la acești doi termeni.)

Propoziția care e posibil să inducă în eroare în discursul lui Roark: „De la această cea mai simplă necesitate și până la cea mai elevată abstracție religioasă, de la roată la zgârie-nori, tot ceea ce suntem și tot ceea ce avem provine de la un singur atribut al omului – funcția minții sale care raționează".

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

Dar acest lucru ar putea fi greșit interpretat ca însemnând o sprijinire a religiei sau a ideilor religioase. Mi-aduc aminte că am ezitat asupra acestei propoziții, atunci când am scris-o, și că am decis că ateismul lui Roark și al meu, precum și spiritul de ansamblu al cărții, erau atât de bine stabilite, încât nimeni nu va înțelege greșit, îndeosebi datorită faptului că abstracțiile religioase reprezintă produsul minții umane, nu o revelație supranaturală.

Dar o problemă de acest gen nu ar trebui lăsată în suspensie. Eu nu mă refeream la religie ca atare, ci la o categorie specială de abstracțiuni, la cea mai preamărită, care, vreme de veacuri, a constituit aproape monopolul religiei: morala – nu conținutul particular al moralei religioase, ci „morala" abstractă, tărâmul valorilor, codul omului despre bine și rău, cu conotațiile emoționale de înălțime, înălțare, noblețe, venerație, măreție, care țin de domeniul valorilor omului, dar pe care religia și le-a arogat pentru sine.

Același înțeles și aceleași considerații erau menite și sunt aplicabile altui pasaj din carte, un scurt dialog între Roark și Hopton Stoddard, care poate fi greșit înțeles dacă este scos din context:

„— Sunteți un om profund religios, domnule Roark – în felul dumneavoastră. Disting lucrul acesta în clădirile dvs.

— Așa este, rosti Roark".

În contextul acelei scene însă, înțelesul este clar: Stoddard se referă la devotamentul profund al lui Roark față de valori, cele mai înalte și cele mai bune, față de ideal (vezi explicația dată de el naturii templului propus). Ridicarea Templului Stoddard și procesul care a urmat expun problema în manieră explicită.

Ceea ce mă conduce la o problemă mai amplă, care este implicată în fiecare replică din *Izvorul* și care trebuie înțeleasă dacă vrem să pricepem cauzele atracției sale durabile.

Monopolul religiei în domeniul moralei a făcut extrem de dificilă comunicarea înțelesului și a conotațiilor emoționale ale

Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

unei opinii raționale despre viață. Așa după cum religia a ocupat domeniul moralei, direcționând moralitatea împotriva omului, la fel a uzurpat ea cele mai elevate concepte de morală din limba noastră, plasându-le în afara pământului și imposibil de atins de către om. De obicei, „exaltarea" se presupune că înseamnă o stare emoțională evocată prin contemplarea supranaturalului. „Adorație" înseamnă experiența emoțională de loialitate și devotament față de ceva mai elevat decât omul. „Venerație" înseamnă emoția unui respect sacru, care trebuie experimentat stând în genunchi. „Sfânt" înseamnă superior oricăror preocupări ale omului sau ale acestui pământ și de-neatins de către unul sau celălalt.

Dar atari concepte denumesc cu adevărat emoții efective, chiar dacă nu există nicio dimensiune supranaturală; iar aceste emoții sunt trăite ca fiind înălțătoare sau înnobilatoare, fără autoumilirea cerută de definițiile religioase. Ce se întâmplă în cazul în care sursa sau referentul lor se află în realitate? Este întregul tărâm emoțional al devotamentului omului față de un ideal moral. Însă, în afară de aspectele degradante pentru om introduse de religie, tărâmul emoțional este lăsat neidentificat, fără concepte, termeni sau apreciere.

Este cel mai înalt nivel al emoțiilor omului care trebuie renăscut din obscuritatea misticismului și redirecționat către propriul său obiect: omul.

În acest sens, cu acest înțeles și această intenție, aș identifica eu sensul vieții dramatizat în *Izvorul* drept adorare a omului.

Este o emoție pe care puțini – extrem de puțini – oameni o trăiesc în mod consecvent; unii o trăiesc în scântei rare care licăresc și se sting fără urmări; unii nu știu despre ce anume vorbesc; alții știu și își petrec viețile spre a stinge cu frenetică virulență scânteile.

Să nu confundați „adorarea omului" cu multe încercări, nu de a emancipa moralitatea de religie și de a o aduce pe tărâmul de rațiunii, ci de a înlocui cu un înțeles secular cele mai rele, mai

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

profund iraționale elemente ale religiei. De exemplu, există toate variantele de colectivism modern (comunist, fascist, nazist etc.) care păstrează intactă morala religios-altruistă și îl substituie pe Dumnezeu cu „societatea" ca beneficiară a autosacrificiului omului. Există felurite școli de filosofie modernă care, respingând legea identității, proclamă că realitatea este un flux nedeterminat condus de miracole și modelat de toane – nu toanele lui Dumnezeu, ci ale omului sau ale „societății". Acești neomistici nu sunt adoratori ai omului; ei sunt doar niște secularizatori ai unei uri la fel de profunde față de om precum cea a predecesorilor fățiș mistici.

O variantă mai crudă a aceleiași uri este reprezentată de acele mentalități vizând concretul, „statistice", care – incapabile să sesizeze înțelesul voinței omului – declară că omul nu poate fi un obiect de adorare, având în vedere că ei nu au întâlnit niciun specimen al omenirii care să fi meritat acest lucru.

Adoratorii de oameni, în sensul pe care îl dau eu termenului, sunt aceia care văd potențialul cel mai înalt al omului și se căznesc să-l actualizeze. Cei care urăsc omul sunt persoanele care îl consideră pe om ca fiind o creatură nevolnică, depravată, demnă de dispreț – și se străduiesc să nu-l lase să descopere că situația e alta. Este important aici de reținut că singura cunoaștere directă, introspectivă despre om pe care o posedă cineva este cea despre sine.

Mai la obiect, diviziunea esențială dintre cele două tabere este: cei devotați exaltării stimei de sine a omului și sfințeniei fericirii sale pe pământ – și cei hotărâți să nu facă posibilă niciuna dintre cele două situații. Majoritatea umanității își petrece viața și energia psihologică la mijloc, balansând între cele două, luptând ca problema să nu fie numită. Ceea ce nu schimbă natura problemei.

Poate că modalitatea cea mai bună de a comunica sensul de viață al *Izvorului* este prin intermediul citatului care existat în fruntea manuscrisului meu, dar pe care l-am îndepărtat din

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

cartea finală, cea tipărită. Având această ocazie de a-l explica, sunt bucuroasă să-l readuc înapoi.

L-am înlăturat, din pricina profundului meu dezacord cu filosofia autorului său, Friedrich Nietzsche. Din punct de vedere filosofic, Nietzsche este un mistic și un iraționalist. Metafizica lui constă dintr-un univers cumva „byronian" și „răuvoitor" la modul mistic; epistemologia lui subordonează rațiunea „voinței" sau sentimentului, instinctului, virtuților de caracter de sânge sau înnăscute. Dar, ca poet, el proiectează din când în când (nu în mod consecvent) un sentiment înălțător pentru măreția omului, exprimată în termeni emoționali, nu intelectuali.

Acest lucru este îndeosebi adevărat despre citatul pe care îl alesesem. Nu pot susține înțelesul său literal: el proclamă o dogmă irevocabilă – determinismul psihologic. Dar dacă este luat ca o proiecție poetică a unei experiențe emoționale (și dacă, din punct de vedere intelectual, se substituie conceptul unei „premise fundamentale" dobândite cu un concept de „siguranță fundamentală" înnăscută), atunci acel citat comunică starea interioară a unei stime de sine exaltate – și rezumă consecințele emoționale pentru care *Izvorul* oferă baza rațională, filosofică:

„Nu operele, ci credința este aici decisivă și determină ordinea categoriilor – spre a folosi din nou o veche formulă religioasă cu un înțeles nou și mai profund – o anumită siguranță fundamentală care învăluie un suflet nobil, ceva ce nu trebuie căutat, nu trebuie găsit și poate, de asemenea, nu trebuie pierdut. *Sufletul cel nobil are venerație față de sine.*" (Friedrich Nietzsche, *Dincolo de bine și de rău*)

Această opinie despre om rareori a fost exprimată în istoria umană. În ziua de azi, ea este practic inexistentă. Totuși este opinia cu care – în variate grade de dor, nostalgie, pasiune și agonizantă confuzie – pornesc în viață cei mai buni dintre tinerii omenirii. Nici măcar nu este o opinie, pentru cei mai mulți dintre ei, ci un sentiment încețoșat, șovăielnic, nedefinit, alcătuit